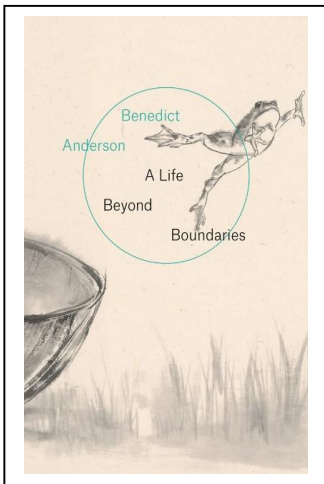

วารสารการบริหารปกครอง (Governance Journal)

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2559)

บทความปริทัศน์หนังสือ

“A Life Beyond Boundaries : A Memoir (2016)”

ทภิพร สุพร^{*}

Thapiporn Suporn

^{*}อาจารย์ประจำสาขาวิชาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, E-mail : thapiporn@gmail.com

ว่าด้วยหนังสือ A Life Beyond Boundaries : A Memoir (2016) ของ Benedict Richard O’Gorman Anderson

ชื่อของ Benedict Richard O’Gorman Anderson (1936-2015) หรือ Ben Anderson เป็นชื่อที่ได้รับการกล่าวถึงในแวดวงเอเชียอาคเนย์ศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไทยคดีศึกษา มายาวนานกว่าสี่ทศวรรษ หนึ่งในคุณูปการที่ Ben Anderson หรือ “ครูเบน” มอบให้แก่การศึกษาการเมืองไทยคือ การตั้งคำถามกับแนวทางการศึกษาการเมืองไทยแบบราชาชาตินิยมตามแนวทางของปัญญาชนและชนชั้นนำปึกองุรักษ์นิยม ซึ่งกลายเป็นแนวทางกระแสหลักที่ยึดกุมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน ทั้งจึงนี้ไม่แปลกนักหากจะปรากฏให้เห็นการเรียกวิถีในการศึกษาแบบนี้เป็นว่าเป็นพวก “จระเข้ขวางคลอง” (Tejapira, 2015, p.191) กระนั้นก็ดี มุมมอง “จระเข้ขวางคลอง” ของเบนก็ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากชุมชนทางวิชาการในระดับสากล

อิทธิพลทางความคิดของเบนนั้นได้ถูกส่งต่อไปยังลูกศิษย์ลูกหาผู้มีโอกาสได้ร่ำเรียนกับเขาโดยตรงที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล ตลอดจนคนที่รู้จักเป็นผ่านตัวหนังสือและพิจารณาตัวเป็นศิษย์ของ “ครูเบน” ผ่านการอ่านงานชิ้นสำคัญ อาทิ Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup (1977) Studies of the Thai State: The State of Thai Studies (1979) และที่สำคัญที่สุด Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (1983)* ซึ่งกลายเป็น “คัมภีร์ไบเบิล” ของผู้ที่สนใจเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของชาตินิยม ตลอดจนแนวคิดเรื่องลัทธิชาตินิยมซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อทิศทางของ การเมืองระหว่างประเทศนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

* งานวิชาการชิ้นอื่นๆของเบนที่น่าสนใจได้แก่ Java in a Time of Revolution (1972) In the Mirror: Literature and Politics in Siam in the American Era (1985) The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World (1998) Under Three Flags: Anarchism and the Anti-Colonial Imagination (2007) The Age of Globalization: Anarchists and the Anticolonial Imagination (2013) และ Exploration and Irony in Studies of Siam over Forty Years (2014)

ด้วยอิทธิพลทางความคิดและสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับดินแดนอุซาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไทย พิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย จึงทำการจากไปของเบนเมื่อเดือน ธันวาคมปี 2015 กลายเป็นความสูญเสียครั้งสำคัญในโลกเอเชียอาคเนย์ศึกษา ดังปรากฏให้เห็นได้จากข่าวมรณกรรมและบทความที่เขียนขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่เบนจำนวนมาก (Pongsudhirak, 2015, p. 10; Reid, 2016; Shan, 2015) อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากบทความของเกษียร เตชะพีระ (โปรดดู เกษียร เตชะพีระ, 2559, หน้า 54) ก็ยังไม่ปรากฏให้เห็นการกล่าวถึงอัตชีวประวัติของเบนที่ตีพิมพ์ในปี 2016* ในโลกวิชาการภาษาไทยมากเท่าที่ควร แม้หนังสือเล่มนี้จะช่วยฉายภาพชีวิตของเบนที่ไม่สยบยอมต่อการกักขังเหนี่ยวรั้งตัวเขาไว้ด้วย “เส้นแบ่งเขตแดน” ทั้งที่เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐชาติ และเส้นเขตแดนระหว่างสาขาวิชาซึ่งจะทำให้เขาไม่ต่างไปจากการเป็น “กบในกะลา” และเลือกที่จะใช้ชีวิตที่ก้าวข้ามพ้นไปจากขีดจำกัดข้างต้น ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ก็ตาม

A Life Beyond Boundaries: A Memoir เป็นหนังสือที่อ่านได้หลายแบบ ทั้งแบบที่อ่านเพื่อทำความรู้จักภูมิหลังและประสบการณ์ชีวิตของผู้เขียน ซึ่งก็คงไม่ต่างไปจากหนังสืออัตชีวประวัติโดยทั่วไปเท่าไหร่นัก ในขณะที่การอ่านอีกแบบคือการอ่านเพื่อสกัดเอามุมมองของนักวิชาการผู้ลุ่มลึกอย่างเป็นไปขบคิดต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบ อาณาบริเวณศึกษา

* หนังสืออัตชีวประวัติเล่มนี้เกิดขึ้นจากคำชักชวนของ Endo Chiho บรรณาธิการของสำนักพิมพ์ NTT ในญี่ปุ่นที่เสนอว่า ท่ามกลางบรรดาหนังสืออัตชีวประวัติที่ถูกแปลเป็นภาษาญี่ปุ่นจำนวนมาก นั้นยังไม่ปรากฏให้เห็นชีวประวัตินักวิชาการตะวันตกเท่าที่ควร การตีพิมพ์อัตชีวประวัตินักวิชาการ ที่ได้รับการศึกษาในไอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร ได้สัมผัสกับวงวิชาการอเมริกัน มีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลและลงพื้นที่ในอินโดนีเซีย ไทย และฟิลิปปินส์ ตลอดจนมีมุมมองที่น่าสนใจยิ่งเกี่ยวกับโลกวิชาการและมหาวิทยาลัยในซีกโลกตะวันตก อย่างเบน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง แต่เนื่องจากเบนไม่สามารถเขียนภาษาญี่ปุ่นได้ เขาจึงลงมือเขียนอัตชีวประวัติเล่มนี้ในภาษาอังกฤษ และมอบหมายให้ Kato Tsuyoshi นักวิชาการญี่ปุ่นที่มีความรู้ภาษาอังกฤษในระดับดีมาก และยังเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของเบนช่วยแปลและถ่ายทอดสู่โลกวิชาการญี่ปุ่นในปี 2009 ส่วนการตีพิมพ์อัตชีวประวัติของเบนออกมาในฉบับภาษาอังกฤษก็เกิดจากการกระชั้นคยของ Perry Anderson นักมาร์กซิสต์ชาวอังกฤษ ผู้เป็นทั้งน้องชายของเบนและเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งสำนักพิมพ์ New Left Review ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักพิมพ์ Verso ในเวลาต่อมา (Anderson, 2016, pp. vii-ix, 119)

ตลอดจนการออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนในระบบการศึกษามัธยมศึกษาใหม่ที่แตกต่างกันแนวทางการศึกษาแบบคลาสสิกที่เป็นคุ้นเคย แต่ไม่ว่าจะอ่านมันในรูปแบบใดก็ตาม งานของเบ็นที่ผ่านมานี้ไมใช่งานที่อ่านง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Imagined Communities หรือชุมชนจินตกรรม (2552) ในฉบับภาษาไทย ซึ่งเป็นงานที่เป็นยอมรับว่าเขียนขึ้นบนจุดยืนทางทฤษฎีและกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง คือ ปัญญาชนอังกฤษเป็นหลัก จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ใน Imagined Communities จะปรากฏให้เห็นบทกวี ประวัติศาสตร์ ตำนาน ตลอดจนมุกตลกและการเสียดสีที่เป็นที่รู้จักกันดีแค่เฉพาะในสังคมอังกฤษ ทำให้ยากต่อผู้อ่านที่มีได้เติบโตมาในสังคมอังกฤษที่จะเข้าใจสิ่งที่เบ็นต้องการนำเสนอออกมาอย่างแจ่มแจ้ง มีพักที่จะต้องกล่าวถึงการแปล Imagined Communities เป็นภาษาอื่น ซึ่งทำได้ยากลำบากยิ่ง (Anderson, 2016, p. 125) อย่างไรก็ตาม สำหรับ A Life Beyond Boundaries: A Memoir กลับไม่ใช่หนังสือที่อ่านยาก ในทางตรงกันข้าม หนังสืออัตชีวประวัติเล่มนี้มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับกระบวนการในก่อรูปทางความคิดของเบ็น และถือเป็นหนังสือที่อ่านสนุกในระดับหนึ่ง ด้วยความรุ่มรวยทางภาษา ผวนวกกับเรื่องราวอันน่าสนใจจากชายผู้เกิดในเมืองจีน ในครอบครัวของพ่อชาวไอริชและแม่ชาวอังกฤษ ภายใต้การดูแลของพี่เลี้ยงชาวเวียดนาม ซึ่งส่งผลให้คำแรกๆที่เขาพูดได้ไม่ใช่คำในภาษาอังกฤษ แต่เป็นภาษาเวียดนาม (Anderson, 2016, p. 10) จึงทำให้เรื่องราวชีวิตของเบ็นมีความน่าสนใจตั้งแต่เริ่มแรก

เบ็นถือเป็นนักวิชาการที่มีจุดยืนทางการเมืองที่ชัดเจนในการต่อต้านแนวคิดชาตินิยม และจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จักรวรรดินิยมอังกฤษ เบ็นชี้ว่าเขารู้สึกภูมิใจและผูกพันกับตระกูล O' Gorman ที่มีส่วนสำคัญในการต่อสู้กับจักรวรรดิอังกฤษและลัทธิล่าอาณานิคมในไอร์แลนด์ และเลือกที่จะนิยามตัวเองว่าเป็นคนไอริชมากกว่าการเป็นคนอังกฤษ (Anderson, 2016, pp. 3,5) เป็นยังเล่าเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับสิ่งที่ชาวอังกฤษต้องทำภายหลังจากการชมภาพยนตร์ในช่วงทศวรรษที่ 1950 อย่างธรรมเนียมการถวายความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระราชินีอลิซาเบธที่สอง เหตุการณ์เช่นนี้เองที่เป็นปัจจัยเร่งเร้าให้เขาตระหนักว่าตัวเขายืนยันระบอบสาธารณรัฐมากกว่าระบอบกษัตริย์ (Anderson, 2016, pp. 20-21) อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่มีส่วนสำคัญต่อการหล่อหลอมตัวตนและจุดยืนทางการเมืองของเบ็นเกิดขึ้นจากการประท้วงของกลุ่มนักศึกษา “ผิวสีน้ำตาล” (brown-skinned

students) ของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ต่อวิกฤตการณ์คลองสุเอซในปี 1956 โดยระหว่างการประท้วง นักศึกษาจากดินแดนอาณานิคมเหล่านี้ถูกนักศึกษาชาวอังกฤษ ซึ่งมีสรีระและพละกำลังมากกว่ารุมทำร้าย พร้อมกับร้องเพลง God Save the Queen ใส่พวกเขา (Anderson, 2016, p. 21) เหตุการณ์นี้ส่งผลให้เป็นตระหนักถึงความโหดร้ายของการเหยียดเชื้อชาติและจักรวรรดินิยมอังกฤษ และหันไปหาอุดมการณ์แบบมาร์กซิสต์ ตลอดจนให้การสนับสนุนขบวนการชาตินิยมที่ต่อต้านอาณานิคมตะวันตกแทน (Anderson, 2016, p. 22) ประสบการณ์และความทรงจำอันเข้มข้นนี้เองที่มีอิทธิพลต่อเป็นเมื่อเขาเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชาตินิยม ก่อนที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นระบบใน Imagined Communities ในเวลาต่อมา

เป็นนัยตัวอย่างคำพังเพยคำหนึ่งที่ปรากฏทั้งในภาษาไทยและภาษาอินโดนีเซียอย่างคำว่า “กบในกะลา” ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์เพียงน้อยนิดแต่สำคัญตัวคิดว่าตัวเองเก่งกล้าสามารถเหนือผู้อื่น ในกรณีของเบ็น เขากล่าวว่า “สำหรับตัวผม ผมไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ที่ใดนานพอที่จะลงหลักปักฐาน ณ ที่ใดที่หนึ่ง ไม่เหมือนกับคำพังเพยเรื่องกบในกะลา” (Anderson, 2016, p. 26) และแม้เบ็นจะใช้ชีวิตในสหรัฐฯ และมีมิตรสหายชาวอเมริกันจำนวนมาก แต่เขาก็ได้รู้สึกผูกพันกับสังคมและวัฒนธรรมอเมริกันแต่อย่างใด (Anderson, 2016, p. 28)

“กบในกะลา” ถือเป็นแกนหลักของ A Life Beyond Boundaries: A Memoir โดยนอกเหนือจากภาพกบที่กระโดดหนีออกจากกะลาซึ่งเป็นภาพหน้าปกของหนังสือเล่มนี้ เบ็นยังชี้ให้เห็นถึงคุณูปการของอาณาบริเวณศึกษา (area studies) และการลงภาคสนาม (fieldwork) ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษากระโดดออกจาก “กะลา” และมองเห็นท้องฟ้าอันกว้างใหญ่เหนือกะลาที่เคยบดบังมุมมองของผู้ศึกษาเอาไว้ (Anderson, 2016, p. 195) เช่นเดียวกันกับการพินิจพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ผ่านมุมมองแบบเปรียบเทียบ และการทลายกำแพงที่ขวางกั้นระหว่างสาขาวิชาต่างๆ และหันกลับไปให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่าสหวิทยาการมากยิ่งขึ้น (Anderson, 2016, p. 162)

นับตั้งแต่การตัดสินใจเดินทางไปสหรัฐฯ ในปี 1958 เบ็นก็ค้นพบว่าเขาต้องการเจริญรอยตามเส้นทางบนถนนสายวิชาการของ George Kahin ปรมาจารย์ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้มีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกสาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ มหาวิทยาลัยคอร์เนล (Anderson, 2016, p. 31) เป็นเล่าวา

การถือกำเนิดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะภูมิภาคและสาขาวิชานั้นผูกโยงอยู่กับสภาวะการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้ กล่าวคือ ภายใต้การขับเคลื่อนแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียตในยุคสงครามเย็น ความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับนโยบายในการจัดการกับการขยายอิทธิพลของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในสังคมอเมริกัน ทั้งในหน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักข่าวกรองกลาง (Central Intelligence Agency: CIA) และกระทรวงการต่างประเทศ และภาคเอกชน อาทิ มูลนิธิร็อกเกอะเฟลเลอร์ และมูลนิธิฟอร์ด ก็เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Anderson, 2016, p. 34)

แม้สหรัฐฯ จะก้าวขึ้นมาเป็นชาติมหาอำนาจที่มีบทบาทนำในการเมืองโลก หลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง แต่บรรดาชนชั้นนำสหรัฐฯ ต่างก็ตระหนักถึงข้อจำกัดที่สำคัญประการหนึ่งคือ พวกเขาไม่มีความรู้ความเข้าใจในอย่างมากเกี่ยวกับภูมิภาคอันห่างไกล ซึ่งหมายรวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อยุทธศาสตร์การปิดล้อมของสหรัฐฯ มูลนิธิร็อกเกอะเฟลเลอร์ และมูลนิธิฟอร์ดเป็นหน่วยงานที่มีส่วนสำคัญต่อการถือกำเนิดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในสหรัฐฯ โดยมูลนิธิทั้งสองแห่งให้การสนับสนุนทางการเงินแก่มหาวิทยาลัยเยลและคอร์เนลในปี 1947 และ 1950 ตามลำดับ (Anderson, 2016, p. 38) ต่อมาเมื่อสถานการณ์ในอินโดจีนมีความตึงเครียดมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา หลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาก็เริ่มได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกันมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เป็นตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งว่า หากมองย้อนหลังเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เวียดนามก็คงถูกผนวกรวมกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เพราะมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับจีนมาหลายพันปี ในขณะที่พื้นที่ส่วนใหญ่ทางตะวันตกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและภาษาจากทั้งอินเดียและศรีลังกา ก็คงถูกเชื่อมโยงเข้ากับเอเชียใต้ เช่นเดียวกันกับฟิลิปปินส์ซึ่งคงถูกรวมเข้ากับละตินอเมริกันศึกษาไปในท้ายที่สุด (Anderson, 2016, p. 51)

แม้จะเป็นจะให้ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับสังคมอินโดนีเซียมากเป็นพิเศษ ดังที่เขากล่าวว่า “อินโดนีเซียเป็นรักแรกของเขา” (Anderson, 2016, p. 63) แต่เมื่อเป็นถูกผู้นำเผด็จการอย่าง Suharto สั่งห้ามเข้าประเทศตั้งแต่ปี 1972 เขาก็จำต้องหันเหความสนใจไปศึกษาประเทศไทยในช่วงระหว่างปี 1974-1986 ก่อนที่จะ

เบนเข้มไปศึกษาเกี่ยวกับฟิลิปปินส์ในช่วงระหว่างปี 1988 จนถึงปัจจุบัน เป็นกล่าวว่า เขารู้สึกเป็นหนี้บุญคุณ Suharto อย่างแปลกประหลาด เพราะการถูกล้างหัวเข้า อินโดนีเซียนั้นเท่ากับเป็นการบังคับให้เขาต้องหันเหความสนใจไปศึกษาเกี่ยวกับประเทศอื่นๆในดินแดนอุษาคเนย์ และทำให้เขาไม่ยึดติดอยู่กับโลกทัศน์แคบๆของประเทศใดประเทศหนึ่ง (Anderson, 2016, p. 55) ในฐานะคนที่หลงใหลในการเรียนภาษาและวรรณกรรม และชอบที่จะอ่านหนังสือและชวนขวายหาความรู้นอกสาขาวิชา (Anderson, 2016, p. 185) ผนวกกับประสบการณ์ของการใช้ชีวิตทั้งใน จีน สหรัฐฯ ไอร์แลนด์ และอังกฤษ ก็ต่างช่วยเหลือหล่อหลอมให้เขาสามารถเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมอันแตกต่างหลากหลาย รวมทั้งยังช่วยให้เขาศึกษา สังคมและวัฒนธรรมอินโดนีเซีย ไทย และ ฟิลิปปินส์ ได้อย่างไม่ยากเย็นนัก (Anderson, 2016, p. 25)

จากประสบการณ์การเก็บข้อมูลภาคสนามในอินโดนีเซีย ไทย และฟิลิปปินส์ เป็นเสนอข้อแนะนำอันมีประโยชน์เอาไว้ว่า “ผมเพิ่งเริ่มตระหนักถึงหลักการบางอย่างเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม กล่าวคือ มันเป็นเรื่องที่ไร้ประโยชน์หากจะทุ่มเทความสนใจอย่างเฉพาะเจาะจงไปยังประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยของคุณแต่เพียงอย่างเดียว คุณต้องสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับทุกสิ่งอย่าง เปิดหูเปิดตาให้กว้าง และจดบันทึกทุกสิ่งทุกอย่าง นี่แหละคือสิ่งวิเศษสุดในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประสบการณ์ที่ได้พานพบกับความแปลกประหลาดจะทำให้ประสาทสัมผัสของคุณไวมากกว่าปกติ และทำให้ทำการพิจารณาสิ่งๆผ่านมุมมองแบบเปรียบเทียบมีความลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น และนี่จึงเป็นเหตุผลสำคัญว่าทำไมการลงภาคสนามจึงมีประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อคุณเดินทางกลับบ้าน คุณจะพัฒนานิสัยในการสำรวจตรวจสอบและเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ ซึ่งจะกระตุ้นหรือบังคับให้คุณเริ่มสังเกตว่าวัฒนธรรมของคุณนั้นก็มีความแปลก ซึ่งจะทำให้คุณเริ่มมองสิ่งต่างๆอย่างระมัดระวัง ไม่หยุดหย่อนที่จะเปรียบเทียบ และรักษาไว้ซึ่งการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆจากพื้นที่อันห่างไกลผ่านมุมมองแบบมานุษยวิทยาของคุณเอาไว้ ในกรณีของผม ผมเริ่มสนใจเกี่ยวกับอเมริกัน สิ่งที่เป็นอเมริกาในแต่ละวันนี่แหละ เป็นครั้งแรก” (Anderson, 2016, pp. 101-102)

เป็นยังกล่าวถึงความสำคัญของการเปรียบเทียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาของการศึกษาผ่านมุมมองแบบเปรียบโลกวิชาการอเมริกันไว้อย่างน่าสนใจ โดยชี้ว่าสังคมอเมริกันยังคงอยู่ภายใต้มายาคติเรื่อง “American Exceptionalism” ซึ่งเชื่อว่า

ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการเมืองของสหรัฐฯ นั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจนำไปเปรียบเทียบกับภูมิภาคหรือชาติอื่นๆ ได้ เพราะสหรัฐฯ นั้นมีความพิเศษเหนือชาติอื่น (Anderson, 2016, p. 110) แนวคิดแบบชาตินิยมทางการ (official nationalism) เช่นนี้เองที่เป็นอุปสรรคสำคัญของการศึกษาผ่านมุมมองเปรียบเทียบในวงวิชาการ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นการตออยู่ภายใต้กะลาครอบอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการเรียนการสอนในหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาที่คอร์เนลก็ส่งผลให้เบ็ดเตล็ดเริ่มต้นพินิจวิเคราะห์สิ่งๆ ต่างๆ ผ่านมุมมองเปรียบเทียบ มิใช่แค่เฉพาะการเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาคต่างๆ หากแต่หมายรวมถึงระหว่างสาขาวิชาด้วย (Anderson, 2016, p. 114)

เป็นเล่าถึงเบื้องหลังของการเริ่มต้นการเขียนบทความชิ้นสำคัญของเขาซึ่งตีพิมพ์ในปี 1972 เรื่อง The Idea of Power in Javanese Culture ซึ่งเริ่มต้นจากความบังเอิญในการได้ยืมบทสนทนาของ Allan Bloom นักปรัชญาชาวอเมริกัน ซึ่งปรารถนาจะสนทนาของเขาไว้อย่างน่าสนใจว่า ในยุคกรีกโบราณนั้นไม่ปรากฏให้เห็นมโนทัศน์เรื่องอำนาจ (power) (Anderson, 2016, p. 115) บทสนทนาดังกล่าวถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ช่วยจุดประกายให้เขาริเริ่มค้นคว้าและศึกษาในเชิงเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอำนาจในสังคมชาวในมุมมองเปรียบเทียบ อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่มีส่วนสำคัญต่อการก่อรูปทางความคิดในเชิงเปรียบเทียบของเขาคือเกิดขึ้นจากข้อถกเถียงครั้งสำคัญระหว่าง Clifford Geertz นักมานุษยวิทยานามอุโฆซ กับ Hubert Luethy นักหนังสือพิมพ์ชาวสวิส โดยประเด็นหลักของการโต้เถียงอย่างดุเดือดของ Geertz และ Luethy ในช่วงเวลาระหว่างปี 1965-1966 นั้นวางอยู่บนข้อเสนอของ Luethy ที่ชี้ให้เห็นถึงความไร้เหตุผล (irrationality) ของชาวชวา ซึ่ง Geertz นั้นค้านหัวชนฝา ในขณะที่เบ็นเองนั้นเห็นด้วยกับ Geertz แต่เขาเองก็ต้องการศึกษาเกี่ยวกับความมีเหตุผล (rationality) ของชาวชวามุมมองที่เป็นระบบและผ่านการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์มากกว่านี้ (Anderson, 2016, pp. 115-116)

เป็นเล่าถึงการพบกับ Soemarsaid Moertono นักประวัติศาสตร์ชาวอินโดนีเซีย ซึ่งเล่าให้เขาฟังเกี่ยวกับการสวรรคตของ Amangkurat ที่สอง กษัตริย์ชวาในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 Amangkurat ผู้ซึ่งไม่มีองค์รัชทายาท เรื่องเล่าดังกล่าวซึ่งปรากฏในพงศาวดารโบราณเล่าถึงเจ้าชาย Puger ที่สังเกตเห็นพระคฤหาสน์ของพระบรมศพของ Amangkurat ที่สอง แข็งตัวและมีหยดของเหลวเปล่งแสงอยู่ที่ปลาย

พระคยฐาน เจ้าชาย Puger จึงรับเสวยของเหลวดังกล่าวจนหมด การดื่มของเหลวดังกล่าวก็เหมือนกับการส่งผ่านความเป็นกษัตริย์ (kingship) หรือ “tédja” จากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนไปยังเจ้าชาย Puger ซึ่งได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติเป็น Amangkurat ที่สามในเวลาต่อมา (Anderson, 2016, pp. 116-117) เรื่องเล่านี้ทำให้เป็นย้อนนึกถึงข้อเสนอของ Allan Bloom และเชื่อว่าในความเป็นจริงแล้ว ชาวชวาก็เป็นคนที่มิมีเหตุผล ไม่ได้ป่าเถื่อนหรือล้าหลังตามความเข้าใจของนักวิชาการตะวันตกหลายต่อหลายคน แต่ในสังคมชวานั้นไม่มีแนวคิดเรื่องอำนาจในเชิงนามธรรม ในความหมายที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ แต่กลับปรากฏให้เห็นแนวคิดเรื่องอำนาจในเชิงรูปธรรมเมื่อกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า “mana” หรืออำนาจที่สถิตอยู่ในจักรวาล ซึ่งปรากฏให้เห็นได้จากของวิเศษ วิญญาณ และมนุษย์ (Anderson, 2016, p. 117) โดยเป็นชี้ว่า ชาวชวานั้นก็อาจได้รับการพิจารณาว่าเป็นคนที่มิมีเหตุผลไม่ต่างไปจากชาวตะวันตกหรือชาติอื่นๆ หากเราเข้าใจสมมติฐานหลักของระบบคิดของชาวชวาท้องถิ่นเสียก่อน (Anderson, 2016, p. 118)

เป็นให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ยิ่งเกี่ยวกับหลักคิดที่มีความสำคัญต่อการศึกษาผ่านมุมมองเปรียบเทียบเอาไว้สี่ประการ ประการแรกผู้ศึกษาจำต้องตัดสินใจว่าเขาจะเลือกศึกษาความเหมือนหรือความต่าง ซึ่งการตัดสินใจดังกล่าวนั้นขึ้นอยู่กับมุมมอง กรอบความคิด และเจตนาที่ผู้ศึกษาต้องการแสดงออกมาในการผลิตงานชิ้นนั้นๆ ประการที่สอง การศึกษาแบบเปรียบเทียบ ไม่ว่าจะศึกษาความเหมือนหรือความต่าง ควรเป็นสิ่งที่สร้างความแปลกประหลาดใจมากกว่าเปรียบเทียบในสิ่งที่คนรู้หรือคาดเดาได้ล่วงหน้าอยู่แล้ว ประการที่สาม การศึกษาเปรียบเทียบในระยะยาว (longitudinal comparison) ในประเทศหนึ่งๆ นั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบข้ามประเทศ (cross-national comparison) และประการสุดท้าย สภาพแวดล้อม ชนชั้นทางสังคม เพศสภาพ ระดับของการศึกษา และภาษาแม่ของผู้ศึกษาก็ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลอย่างยิ่งต่อมุมมองการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบทั้งสิ้น (Anderson, 2016, pp. 130-131)

เป็นตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางวิชาการที่บรรดานักวิชาการรุ่นใหม่ควรตระหนักเอาไว้ว่าอย่างน่าสนใจว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นอาจนำมาซึ่งข้อได้เปรียบหรือข้อจำกัดในการทำงานวิชาการของตนก็เป็นได้ (Anderson, 2016, p. 185) เป็น ซึ่งได้รับการอบรมบ่มเพาะมาจากระบบ

การศึกษาแบบเก่า และทันเห็นการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาจาก “โลกเก่า” สู่ “โลกใหม่” เสนอว่า ในขณะที่ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมถูกออกแบบมาเพื่อรองรับโครงสร้างอำนาจและชนชั้นทางสังคมดั้งเดิม หรือหากกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงแล้วก็คือ ออกแบบมาเพื่อค้ำจุนธรรมเนียมปฏิบัติและโครงสร้างทางสังคมของชนชั้นกลางระดับบนและระดับสูงเป็นสำคัญ ระบบการศึกษาสมัยใหม่กลับมีปรัชญาและเป้าหมายในการผลิตบัณฑิตที่ต่างไปจากรูปแบบการศึกษาแบบเดิมอย่างสิ้นเชิง ดังพิจารณาได้จากการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่ได้รับการพิจารณาว่าจะมีประโยชน์ใช้สอยในโลกสมัยใหม่ อาทิ เศรษฐศาสตร์ การจัดการธุรกิจ การสื่อสารมวลชน สังคมวิทยา สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ และวิทยาศาสตร์ (Anderson, 2016, p. 27) ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งป้อนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในยุคโลกาภิวัตน์ ในฐานะของผลผลิตจากระบบการศึกษาในโลกเก่า ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาและติ๋มด่ำกับวินิพนธ์ วรรณกรรม ภาษาต่างประเทศ ปรัชญา และประวัติศาสตร์ ก็ยอมรับว่า เขาเพียงจะตระหนักว่าเขาถือเป็นคนรุ่นท้ายๆ ที่มีโอกาสได้รับประโยชน์จากการศึกษาจากระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม ก่อนที่จะถูกแทนที่ด้วยหลักคิดเรื่องการสร้างความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และการศึกษาค้นคว้าความรู้ในสาขาวิชา “ที่มีประโยชน์ใช้สอย” ในโลกแห่งความเป็นจริงเท่านั้น

ในทัศนะของเบ็น บทบาทของโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยียังมีบทบาทสำคัญต่อสภาพแวดล้อมทางวิชาการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกเหนือจากการยกตัวอย่างเกี่ยวกับความพยายามในการ “ดิจิทัล” ข้อมูลและหนังสือต่างๆ ในห้องสมุด ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อแนวโน้มในการค้นคว้าข้อมูลในห้องสมุดที่พร้อมจะสร้างความแปลกประหลาดใจหรือความสงสัยให้แก่ผู้ค้นคว้าได้อยู่เสมอ เป็นยังตั้งประเด็นที่มีความน่าสนใจยิ่งเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือในการค้นหาข้อมูลออนไลน์ หรือเสิร์ชเอนจิน (search engine) อย่าง Google ซึ่งเป็นได้กล่าวไว้อย่างติดตลกว่า “ศรัทธาที่พวกนักเรียนมีต่อ Google นั้นเกือบเทียบเท่ากับศรัทธาที่มีต่อศาสนา” (Anderson, 2016, p. 197) และในปัจจุบันนี้เรายังไม่มีการสอนเกี่ยวกับการประเมินข้อมูลที่ค้นจาก Google ด้วยมุมมองเชิงวิพากษ์อย่างเพียงพอ ยิ่งไปกว่านั้น นักเรียนหลายคนก็ยังมิได้ตระหนักว่า แท้จริงแล้วข้อมูลต่างๆ ที่ค้นเจอโดย Google นั้นผ่านการประมวลผลตามที่ถูกสร้างเขียนคำสั่งเอาไว้แทบทั้งสิ้น (Anderson, 2016, p. 197)

คงไม่เป็นการกล่าวเกินเลยจากความเป็นจริงมากนัก หากจะสรุปว่า *A Life Beyond Boundaries: A Memoir* นั้นมิใช่แค่เป็นเพียงหนังสืออัตชีวประวัติที่เล่าถึงการเดินทางบนถนนสายวิชาการของชายผู้เป็นเสาหลักสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไทยศึกษา และชาตินิยม หากแต่เป็นหนังสือที่กระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อ่านที่ประกอบอาชีพเป็นนักวิชาการหรือนักวิจัยให้ขยับขยายมุมมองการศึกษามิให้จำกัดอยู่แต่เฉพาะประเทศ ภูมิภาค หรือสาขาวิชาหนึ่งๆ แต่เพียงอย่างเดียว กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นต้องการชี้ชวนให้บรรดานักวิชาการรุ่นใหม่ก้าวออกจากพื้นที่อันสะดวกสบาย (comfort zone) ภายใต้อัน “กะลา” ซึ่งปิดกั้นความรู้และความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ และเริ่มต้นพิจารณาโลกด้วยมุมมองที่ “ข้ามพ้นเขตแดน” ไม่ว่าเขตแดนดังกล่าวจะเป็นเขตแดนระหว่างรัฐชาติ หรือเขตแดนระหว่างสาขาวิชาก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2559, 12-18 สิงหาคม). การเมืองวัฒนธรรม: กระบวนท่ากับกระดอครั้งสุดท้ายของครูเบ็น (ตอนต้น). *มติชนสุดสัปดาห์*, 36 (1878): หน้า 54.
- Anderson, B. 2016. *A Life Beyond Boundaries: A Memoir*. London: Verso Books.
- Chan, S. (2015, December 14). *Benedict Anderson, Scholar Who Saw Nations as ‘Imagined,’ Dies at 79*. Retrieved from http://www.nytimes.com/2015/12/15/world/asia/benedict-anderson-scholar-who-saw-nations-as-imagined-dies-at-79.html?_r=0.

- Pongsudhirak, T. (2015, December 18). 'Withdrawal' lessons from Prof Anderson. **Bangkok Post**, p. 10.
- Reid, A. (2016, January 1). **Benedict Anderson obituary**. Retrieved from <https://www.theguardian.com/books/2016/jan/01/benedict-anderson>.
- Tejapira, K. Review of Exploration and Irony in Studies of Siam over Forty Years by Benedict R. O'G. Anderson. **Southeast Asian Studies**, Vol. 4(1), 191-195.